

Cenzurní protokoly Stavovského divadla v Praze (Sv. 1, 1806–1810)

Pro Kabinet pro studium českého divadla zpracovaly Marie Bláhová (transliterace) a Jitka Ludvová (předmluva a redakce).

V Národním archivu je ve fondu s názvem Presidium královského českého zemského gubernia uloženo šest svazků Protokolů policejní divadelní cenzury, vyhotovených v letech 1806–1843.¹ Patří k nim též retrospektivně vypracovaný rejstřík, který v abecedním pořadí uvádí všechny hry cenzurované v těchto desetiletích, a seznam zakázaných kusů z let 1824–1847.² Svazky se vztahují ke každodenní činnosti Stavovského divadla: všichni ředitelé působící v uvedeném období mohli dát na program pouze ty hry, jež byly již dříve cenzurovány nebo nově prošly příslušným šetřením. Záznamy se týkají německých her; v rejstříku jsou zapsány jako cenzurované též české tituly, ale samostatné svazky s jejich hodnocením se v této skupině dokumentů nenacházejí.

Divadelní cenzura byla specifickou paralelou knižní cenzury (Bücher-Revisionsamt), praktikované v rakouské monarchii od poloviny 18. století a několikrát reformované.³ Specifičnost divadelní cenzury spočívala v tom, že se obírala slovem pronášeným z jeviště, jež mohlo mít silnější společenský dopad než slovo čtené, a že pracovala s rukopisnými hrami, jež neprošly knižní kontrolou. Hry a opery pro Stavovské divadlo a pro jeho pobočné scény, tedy pro divadla, jež byla v zemských rukou, byly pod přísnějším dohledem a kontrolovaly se vícekrát. Jak uvádí Adolf Scherl ve své studii K nejstarším dějinám divadelní cenzury v Čechách,⁴ byl od roku 1806 pražským divadelním cenzorem nejvyšší purkrabí a spolu s ním policejní ředitel - pražský městský hejtman. Doklady pro toto tvrzení jsou přímo v protokolech. U prvního dochovaného svazku protokolů z let 1806–1810 je u posledního čísla 79 z 31. prosince 1806 připsána poznámka: *Opisy tohoto protokolu, až do konce roku 1806, mají být do 5. dubna doručeny hejtmánství a knižnímu cenzurnímu úřadu.*⁵ Hejtmánství a knižní úřad zjevně měly být informovány o učiněných cenzurních opatřeních a dohlédnout na jejich dodržování i jinde. Svazek cenzurních protokolů z let 1811–1817 má ozdobně vypracovanou titulní stranu, která výslovně potvrzuje pravomoc nejvyššího purkrabího těchto let, Františka Antonína Libštejnského z Kolowrat. Stojí na ní: *Výkaz divadelních kusů cenzurovaných Jeho Excelenci nejvyšším purkrabím pro Královské stavovské divadlo.*⁶ Je otázkou, jak doslovně lze brát slovní spojení „kusy cenzurované Jeho Excelenci“. Je možné předpokládat, že purkrabí pověřil některé ze svých důvěrníků, aby konkrétní cenzurní činnost

¹ Signatury: PM PG 216: 1806-1810, PM PG 217: 1811-1817; PM PG 218: 1818-1823; PM PG 219: 1824-1837; PM PG 220: 1838-1841; PM PG 221: 1841-1843.

² Rejstřík k protokolu divadelní cenzury (PM PG 222), Seznam zakázaných kusů 1824-1843 (PM PG 226).

³ Obecně o ní Michael Wögebauer a kol. *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*, sv. 1, 1749–1938, sv. 2, 1938–2014, Praha, Academia 2015.

⁴ A. Scherl: K nejstarším dějinám divadelní cenzury v Čechách, *Divadelní revue* 24, 2014, č. 1, s. 7-18.

⁵ *Bis Ende des Jahres 1806 sind am 5ten April der Staatshauptmannschaft und dem Bücherrevisionsamte Abschriften dieses Protokolles zugestellt werden.*

⁶ *Ausweis der von Seiner Exzellenz dem Herrn Oberburggrafen censurirten Theater-Stücke für die k. prager ständische Schaubühne*

vykonávali za něj, protože nejvyšší státní úředník, který byl často na cestách, sotva mohl přečíst v krátkých termínech všechny předložené texty.

Vedle purkrabího a hejtmana měla své slovo též Stavovská komise pro dohled nad divadlem (Theateraufsichtskommission), jež byla součástí zemských úřadů. Ustavila se po zakoupení domu od rodiny Nostitzů (1798-1799) a sestávala z příslušníků všech zemských stavů. Svůj samostatný předběžný cenzurní dohled zakotvila komise přímo do zakládajících dokumentů.⁷ Do předběžného dohledu se dokonce měli zapojit nejen její jednotliví členové, ale i držitelé dědičných lóží ve Stavovském divadle. Podle záznamů v protokolech se zdá, že právě tato komise byla jedním z míst, kde se nabídnuté hry shromažďovaly a odkud se dostávaly k vlastní cenzuře.

První svazek protokolů, jehož transkripce je zde prezentována, zahrnuje období od 28. ledna 1806 do 18. prosince 1810. Ředitelem pražské stavovské scény byl v té době Domenico Guardasoni (1731-14. června 1806 Vídeň) a po něm Carl Johann Liebich (1773–1816), který před smrtí Guardasoniho vykonával funkci činoherního režiséra. Obsah jednotlivých rubrik protokolu je následující:

1. Pořadové číslo záznamu (ročně se předkládalo k posouzení 40 až 70 titulů, jednotlivě nebo ve větších skupinách).

2. Datum předložení hry k cenzuře a předkladatel. Předkladatelem byla nejčastěji Stavovská divadelní komise. V menším počtu případů předkládalo hru ředitelství divadla (Ständische Theater-Direktion), tedy Domenico Guardasoni nebo později Carl Johann Liebich, nebo Úřad knižní cenzury (*Bücher-Revisionsamt*). K výjimečné situaci došlo 10. června 1806, kdy byl Guardasoni na cestě do Vídně (kde během následujícího týdne zemřel) a o provoz divadla se staral Liebich, který zadával hru k cenzuře ze své funkce režiséra.

3. Následuje rubrika Titel und Autor (název hry a autor - autoři). Jméno autora je často vynecháno, zkomoleno, případně je uvedeno pouze příjmení. Významným údajem je zde záznam o provedení ve Vídni (např. „für K. k. privilegierte Theater an der Wien“), který v případě tištěných her vždy ulehčil situaci s ohledem na již absolvovanou vídeňskou kontrolu.

4. - 5. Dvě následující rubriky udávají, zda je předloženým textem rukopis (Manuskript) nebo tisk (In Druck).

6. Rubrika Erledigung (Vyřízení) je nejvýznamnějším místem záznamu. Obsahuje výrok, že dotyčná hra či opera „darf im Ständischen Theater aufgeföh[r]t werden“ (smí být ve Stavovském divadle uvedena), případně „darf nicht“ (nesmí být uvedena). Bývá specifikováno, že hra či opera může být uvedena pouze ve Stavovském divadle nebo pouze v Malostranském divadle (Kleinsteitner Theater), případně v obou. Zde jsou často souhrnně vyjmenovány stránky rukopisu či tisku, na nichž cenzura vyžaduje změny.

⁷ Viz J. Ludvová: Génius umění s odvrácenou tváří prchne. Stavovské divadlo v Praze 1827, Divadelní revue 24, 2014, č. 1, s. 19-31, cit ze s. 24.

7. Následuje rubrika Tag der Erledigung (Den vyřízení). Lhůty jsou různé, například tisky, jež prošly vídeňským jevištěm, jsou vyřízeny během jednoho dne, některé rukopisy studoval cenzor několik týdnů.

8. Rubrika Anmerkung (Poznámka) obsahuje jednotlivé cenzorovy námitky. Je uvedeno závadné místo v textu a za ním následuje správná varianta, kterou je třeba zakázaný výraz nebo delší text nahradit. Námitky se týkají i celý scén. Nejobsáhlejší změny jsou vyžadovány ve hrách Kotzebuových, kde cenzor naplňuje námitkami i několik stran.

9. Poslední rubrika Tag der Abgabe (Den odevzdání) uvádí, kdy byl text vrácen zadavateli.

Cenzurní protokoly posloužily již jako jeden z pramenů při rekonstrukci historického repertoáru Stavovského divadla ze začátku 19. století.⁸ Transliterace prvního svazku, která je zde předložena, může přinést další informace nejen pro dějiny divadla, ale i pro literárněvědné poznání. Je zpřístupněna jako pracovní text, který vyžaduje doplňky a korektury. Protokol vedlo několik písařů s různě čitelným rukopisem; zejména v prvních letech je záznam až k nečitelnosti poškozen vybledlým inkoustem. Samostatný problém představují hry předložené v rukopisech, kde chybí tištěná předloha pro verifikaci cenzurních zásahů. Není vyloučeno, že se některé rukopisy objeví v různých evropských knihovnách. Celkové vyhodnocení divadelních cenzurních zásahů, srovnání tištěných her v různých vydáních s cenzurovanými rukopisy a charakteristika rakouské divadelní cenzury v různých desetiletích představují obsáhlá samostatná témata k řešení.

Stránky protokolu nejsou číslovány, orientaci poskytují pořadová čísla posuzovaných her a data. Přepis textu je diplomatický, přípisky v červené barvě jsou redakční doplňky nebo vysvětlivky, které identifikují neuvedeného autora, uvádějí variantní jména her a upozorňují na nečitelné nebo mnohostránkové cenzurní zásahy, jež vyžadují další studium.

⁸http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Historick%C3%BD_reperto%C3%A1r_Stavovsk%C3%A9ho_divadla_11._9._1796_%E2%80%93_30._6._1815